

İÇ GÖÇ, YARATTIĞI SORUNLAR VE YAPILMASI GEREKENLER-II*

Mustafa AYDIN
Emekli Vali Yardımcısı

Bu çalışma iç göçün bir kalkınma/kalkınamama sorunu olduğu ve afet zararlarını artıran, göç alan yerlerin sorunlarını çözmek için yapılan harcamalarla ülke kaynaklarını yutan bir mesele olduğu kabul edilerek yapılmıştır. 6 Şubat depremi sonrası İstanbul üzerinden yapılan tartışmalar bu konuyu yeniden ele alınmasını zorunlu kılmıştır.

A. GENEL OLARAK

Ülkemiz uzun süredir iç göç ve bunun yarattığı sorunları çözmeye ve ihtiyaçları karşılamakla uğraşmakta, ekonomik kaynaklarını büyüyen kentlerin ihtiyaçlarını karşılamaya harcamakta, bitmeyen kamu harcamaları ile sorunlar çözülmeye çalışılmaktadır. Altyapı tesislerinin yanında kamu hizmet binaları, okul, ek derslik, sağlık tesisi, güvenlik binaları vb. tesislerin yapımı, tefrişi ve işletim giderleri için kaynaklarımız harcanmakta ve bu harcamaların kısa sürede bitmesi olası görülmemektedir. Büyük kentler daha da büyümekte ve iç göç halen devam etmektedir.

İç göç konusu kamuoyunun gündeminde olmayan, kamu kurumlarının çalışmaları arasında yer almayan bir konu durumundadır. Zaman zaman ifade edilmekte ama konunun önemi ve yarattığı ve daha da

yaratacağı sorunlar görülmemekte veya görülmemeye çalışılmaktadır. Büyük kentlerin sorunları, sıkıntıları bilinmekte ve sık sık ifade edilmekte ancak çözüm yolu yeterince konuşulmamaktadır. Bu sorunların başında iç göç olduğu dikkate alınmamakta ve bu yönde de politikalar oluşturulmamaktadır.

Olmaması gereken insanların büyük oranda doğduğu yerde yaşamını devam ettirmesi, buralarda ekonomik hayatın içinde yer almaları, üretime katılmaları, devletinde bu yerlerin yaşanabilir hale gelmesini, eğitim, sağlık ve diğer sosyal imkanlarını sağlaması önem arz etmektedir. Bunun dışında tabii ki büyük kentlere göç olacaktır ama bu yönetilebilir seviyede olabilmelidir. Yoksa köylerin boşalması ve kırsal bir nöbetçinin köyde kalması kabul edilebilir bir durum olmamalıdır. Ancak günümüzdeki yapı maalesef budur. "Taşı toprağı altın" düşüncesi yıllardır topluma hakim olmuş, büyük kentler cazibe merkezi haline gelmiş, getirilmiş; insanlar buralara taşınmışlar, kendi yurtları gerilemiş ve adeta körelmiş, üretim zinciri kırılmış, tarımsal faaliyetler ve buna bağlı ekonomik süreçler yok olmuş, emek yoğun faaliyetler sona ermiş, köy yapısı ve kültürü gerilemiş, büyük kentler daha da büyümüş ve bugünkü halini almıştır.

*"İç Göç, Yarattığı Sorunlar ve Yapılması Gerekenler-I" başlıklı yazım 20.10.2021 tarihli olup, İdarecinin Sesi dergisinde 2022 yılının 205. sayısında yayınlanmıştır.

B. KONU İLE İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELERİ İNCELEMENDE YARAR VARDIR

1- 11. Kalkınma Planı (2019-2023) incelendiğinde “iç göç” konusu ele alınmamakta ve bir sorun olarak görülmemektedir. Planda konuya yakın görülen değerlendirmeler aşağıya çıkarılmıştır.

2.4. Planın Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Kalkınma başlığında yer alan,

2.4.1. Bölgesel Gelişme alt başlığında;

“670. Görece geri kalmış bölgelerde kentsel ve sınıai altyapıların geliştirilmesi, gelişme potansiyeli haiz sektörlerde istihdamın artırılması ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi desteklenecektir. “

2.4.6. Kırsal Kalkınma alt başlığında;

“a. Amaç

705. Sürdürülebilir kırsal kalkınma anlayışıyla, üretici birlikleri ve aile işletmelerinin üretim kapasitesinin ve kırsal işgücünün istihdam edilebilirliğinin artırılması, yaşam kalite-

sinin iyileştirilmesi, yoksullukla mücadele ile kırsal toplumun düzenli ve yeterli gelir imkânlarına kavuşturularak refah düzeyinin artırılması ve nüfusun kırsalda tutundurulması temel amaçtır.

b. Politika ve Tedbirler

706. Kırsal yerleşimlerin sosyal ve fiziki altyapısı, iskânı ve yeniden yerleşim işleri için yatırım ve hizmet ihtiyaçlarının tespiti, takibi ve bu ihtiyaçların giderilmesi sağlanacaktır.

708. Kırsal alanda yaşam standartlarının yükseltilmesi için kırsal kalkınmaya ilişkin kurumsal ve yerel kapasitenin geliştirilmesi sağlanacak, kadınlara, genç çiftçilere vb. gruplara pozitif ayrımcılık uygulanması sağlanacak, üretici örgütlerinin sosyal dayanışma, iş birliği, eğitim ve finansman konularında öncü kurumlar olması sağlanacaktır.

708.1. Kırsal kalkınma destekleri kapsamında aile işletmeleri ile küçük ve orta ölçekli üreticilerin

üretim ve finansal yapısını güçlendirmek ve ölçek ekonomilerinden faydalanılmasını sağlamak üzere örgütlenmeleri teşvik edilecek; üretim ve lojistik altyapıları ile marka-laşma ve pazarlama faaliyetlerinin iyileştirilmesi sağlanacaktır.

708.2. Kırsalda yaşam kalitesini arttırmaya, kırsalı korunan, yaşanan ve üreten alanlar haline getirmeye yönelik çevresel destek ve teşvikler artırılacaktır.

709. Kırsal toplumun beşerî sermayesinin geliştirilmesi ve yoksulluğun azaltılması kapsamında köylerde yoksullukla mücadele çalışmaları üretim ve istihdam odaklı sürdürülecektir.

709.1. Kırsal toplumun beşerî sermayesinin geliştirilmesi için aile işlemlerine yönelik çiftçi eğitimi ve tarım danışmanlığı konularındaki faaliyetler güçlendirilecek, kadın ve genç girişimciler başta olmak üzere yetişkin nüfusun yaygın eğitim kurs-

larına erişimi sağlanacak, mesleki eğitim programları katma değeri yüksek yerel ürünler esas alınarak programlanacaktır.

709.2. Kırsal alanda yaşayan kadın ve genç çiftçiler tarımsal eğitim-ya-yım faaliyetleri, kırsal destek pro-jeleri ve tarımdaki iş sağlığı ve gü-venliği eğitimlerinde öncelikli olarak desteklenecektir.

709.3. Köylerde yoksullukla müca-deleye yönelik faaliyetlerde engel-li, yoksul ve yaşlı fertlerin yaşadığı haneler ile mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan hanelere öncelik verilecektir.

710. Kırsaldaki üretim ve yaşam biçimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasına yönelik kırsal mirasın yaşatılması, tabiat ve kültür varlık-larının korunması sağlanacaktır.

710.1. Köylerdeki üretim ve yaşam biçimleri ile tabiat ve kültür varlık-larının korunmasını teminen; köylere özgü geleneksel zanaat ve el sa-natları, agro-turizm, coğrafi işaretli ürünler, süs bitkileri, bağcılık, arıcı-lık, balıkçılık, kümes hayvancılığı, al-ternatif tarım ürünleri yetiştiriciliği, tarım ve gıda ürünlerindeki gelenek-sel üretim ve saklama bilgisini gele-

cek kuşaklara taşıyacak girişimler ve iş birlikleri gibi alanların desteklenmesine devam edilecektir“;

düzenlemelerine yer verilmiştir.

Tablo 47’de Kırsal Kalkınma hedefleri olarak, kırsal kalkınmanın ele alındığı bu planda kırsal kesimden çıkan nüfusla ilgili bir görüş ve politika bulunmamaktadır.

“Köy yolu ve içme suyu tesisi yapımı konusu ele alınmış, kırsal kalkınma için yukarıda belirtilen kırsal yerlerin gelişmesi için ifade edilen konularda bir hedef belirtilmemiştir.

Kalkınma Planının diğer bölümlerinde iç göç konusu yer almamaktadır, ama “dış göç” konusu bir başlıkla ele alınmıştır.

2- 10. Kalkınma Planı (2014-2018) incelendiğinde de benzer durum görülmüştür.

3- 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 254 ve devamı maddeleri İçişleri Bakanlığının görevlerini belirlemiştir. Bakanlığın görevleri arasında “iç göç” le ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, 254. Maddenin e) bendinde “Yurdun iç politikasına, il ve ilçelerin genel ve özel durumları ile ilgili değerlendir-

meler yapmak ve Cumhurbaşkanına tekliflerde bulunmak,” şeklinde genel bir düzenleme vardır.

4-5543 sayılı İskân Kanunu’nun 2. maddesi aşağıdaki şekildedir:

“Bu Kanun; yurt dışından gelen göçmenlerin, yerleri kamulaştırılanların, göçbelerin ve millî güvenlik nedeniyle yerlerinin değiştirilmesine karar verilenlerin iskânı ile köylerin toplulaştırılmasına ve fiziksel yerleşimin düzenlenmesine ilişkin uygulamaya esas alınacak tedbirlere dair hükümleri kapsar.”

Dolayısıyla İskân Kanunu da iç göçle ilgili değildir.

5- Valilik ve Kaymakamlık Birimleri Teşkilat, Görev ve Çalışma Yönetmeliği, İl sosyal etüt ve proje müdürlüğünün görevleri:

ç) İl genelinde göçün meydana getirdiği sorunlarla ilgili çalışmalar yapmak,

Sonuç olarak yasal düzenlemelerde iç göç konusu bir başlık olarak ele alınmamış ve bir sorun olarak ifade edilmemiştir.10. ve 11. Kalkınma Planlarında da konu bütünüyle ele alınmamış ve bir sorun olarak değerlendirilmemiştir.

C. İÇ GÖÇ KONUSUNDA YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR

1- 11. Kalkınma Planı için kurulan Özel İhtisas Komisyonları iç göç konusunda bir çalışma yapılmamıştır.

2- 10. Kalkınma Planı için kurulan Özel İhtisas Komisyonları içinde, “Göç Özel İhtisas Komisyonu” kurulmuş ve bu komisyon iç göç konusunu ele almıştır. Raporda özet olarak aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

“1927-1950 yılları arasında yüzde 25 düzeyinde sabitlenen şehir nüfusun toplam nüfus içindeki payı, sonraki dönemlerde hızlı bir şekilde yükselişe geçmiştir. Köylerden, şehirlere yönelen göç hareketleri sonucunda bu oran 1975 yılında yüzde 42’ye yükselmiştir. 1980’li yıllardan itibaren meydana gelen ekonomik ve sosyal gelişmelerin şehirler arasında eşitsiz dağılmasından ötürü şehirden-şehire göçler, ülke içindeki nüfus hareketlerinin temel belirleyici öğesi olurken, nüfusun artan bir eğilimle şehirlerde yoğunlaşması devam etmiştir. Nitekim 2000 yılında şehirlerde yaşayanların toplam nüfus içindeki payları yüzde 65’e

yükselirken, 2010 yılında yüzde 76'ya ulaşmıştır.

2000 Genel Nüfus Sayımı bazı temel verisi, her yüz kişiden sekizinin son beş yıl içinde ikamet ettikleri ili değiştirdiklerini, her on kişiden üçünün ise sayım zamanında doğdukları ilden farklı bir yerde ikamet ettiğini belirtmektedir. Bu betimsel istatistik bilgisi, Türkiye'deki bireylerin vasıflarını en iyi şekilde değerlendirip en yüksek getiriyi sağlayabilecekleri, ekonomik ve sosyal olanaklara erişimlerini yükseltebilecekleri ve böylece gelecekteki sosyoekonomik refahlarını sadece kendileri için değil, çocukları için de garanti altına alabilecekleri bir yerleşim yeri arayışı içinde olduklarını işaret etmektedir. Bu göç etme sıklığı, aynı zamanda Türkiye'deki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelerin insan hareketliliğine olası etkilerini yansıtmaktadır.

Son 50 yılda Türkiye'de gerçekleşen nüfus hareketlerinin betimlenmesinde, iç göçler temel olarak üç ayrı dönemde incelenebilir. Köyden-şehire göçün ana nüfus hareketini oluşturduğu birinci dönem, 1950'li yıllar ile 1960'lı yılların birinci yarısını kapsamaktadır. Bu dönem süresince köylerde meydana gelen dönüşümler köyden-kente göçün başlamasında önemli bir rol oynamıştır. Bu göç hareketlerinin nedenlerinin açıklanmasında itici nedenler olarak tanımlanan bu dönüşümler, tarımsal üretimde sermaye-yoğun üretim teknoloji kullanımının yaygınlaşmasını, köy nüfusunun artmasını, toprak arzının sınırlı olmasını ve toprak mülkiyetinin eşitsiz dağılımını içermektedir. Aynı dönemde kendini gösteren şehirlerdeki dönüşümler, köyden-şehire göçün çekici nedenlerini oluşturmaktadır. Bu bağlamda özellikle, sanayileşme yönünde atılan adımlar sonucunda emek talebinin artması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte

şehirlerdeki yaşam standartlarının yükselmesi köy nüfusunun şehirlere yönelmesinde etkili olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk 30 yıllık döneminde toplam nüfusun yüzde 25'i şehirlerde yaşarken, 1960'lı yılların ortalarına doğru bu oran yüzde 38'e yükselmiştir.

1960'lı yılların ikinci yarısında başlayıp 1970'li yılların sonuna kadar devam eden ikinci dönemde, şehirlerde yaşayanların oranı yüzde 44'e yükselmiştir. Bu ikinci dönemde de, köydeki çözümlerle birlikte şehirlerde yoğunlaşan ve çeşitlenen ekonomik faaliyetler, şehirlerin artan hızla köy kökenli göç hareketlerine maruz kalmasına neden olmuştur. Bu durumun ortaya çıkmasında ayrıca, şehirlerdeki göçmen ağlarının güçlenmesi; ulaşım ve haberleşme gibi altyapı hizmetlerinin yaygınlaşması, şehirlerdeki eğitim ve sağlık gibi temel hizmetlere erişimin daha kolay biçimde gerçekleşmesine katkıda bulunmuştur. 1970'li yıllarında ikinci meydan gelen diğer önemli bir gelişme ise yeni bir tür nüfus hareketi olarak şehirden-şehire göçün önem kazanmaya başlamasıdır. Bu gelişmenin ardındaki en temel sebep, ekonomik ve sosyal gelişmelerin iller arasındaki eşitsiz dağılımıdır.

1980-2000 arasındaki yılları kapsayan üçüncü dönemde, ulaşım altyapısı ile haberleşme ve bilişim teknolojilerine yapılan yatırımlarla ülke içindeki hareketliliğin önündeki tüm engeller ortadan kaldırılmıştır. Bunun bir yansıması olarak, bu dönemin sonunda şehir nüfusunun oranı yüzde 65'e yükselmiştir. Bu geçiş ve yeniden yapılanma dönemindeki nüfus hareketlerinin anlamak için 1985-2000 arasındaki yılları kapsayan dönemde gerçekleşen iç göçler incelendiğinde, iki temel bulguya ulaşılmıştır. Bu bulgulardan ilki, şehirden-şehire göçün iller arasında

gerçekleşen nüfus hareketliliğinin en önemli türü olduğunu işaret etmektedir. İkinci bulgu ise, iç göç hareketlerinin Doğu, Güneydoğu ve Karadeniz gibi az gelişmiş bölgelerden Marmara ve Ege gibi gelişmiş bölgelere doğru yöneldiğini belirtmektedir.

2000 sonrası dönemdeki iç göç eğilimleri ile ilgili olarak, daha önceki yıllarla karşılaştırmalı bir analiz yapmak veri kısıtıyla birlikte bu alanda yapılmış akademik çalışma bulunmamasından ötürü şimdilik mümkün değildir. Ancak 2007 yılında uygulamaya sokulan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminin (ADNKS) yıllık sonuçlarının betimsel analizi bazı temel eğilimlerin 2000'li yıllar için de geçerli olduğunu göstermektedir. Örneğin 2011 ADNKS verisi incelendiğinde, kentlerde yaşayanların toplam nüfus içindeki payının arttığı belirlenmiştir: 2000 yılında % 65 olan bu oran 2011 yılında % 76,8'e yükselmiştir.

Daha önce gerçekleştirilen nüfus sayım çalışmalarından farklı olarak, ADNKS verisi iller arasındaki göç etme eğilimlerini yıllık bazda ölçmektedir. 2011 ADNKS verisine göre 2010-2011 döneminde, yaklaşık 2,5 milyon kişi, yani toplam nüfusun % 3,2'si ikamet ettiği ili değiştirmiştir. Bu veri ayrıca, toplam nüfusun %39,1'nin nüfusa kayıtlı oldukları ilden farklı bir yerde ikamet ettiklerini göstermektedir. Söz konusu değerlendirme yapılırken, nüfusa kayıtlı olunan il'in göçün tespitinde doğru bir gösterge olmadığı, bir kimsenin nüfusa kayıtlı olduğu ilin hayatı boyunca hiç bulunmadığı bir il olabileceğinin (babanın kütük bilgilerinden gelmesi, evlilik yoluyla kocanın bilgilerinden gelmesi gibi) dikkate alınmasında yarar görülmektedir.

İç göç paradigması yetersizdir. GAP, DAP, üniversitelerin iç göç konusundaki etkileri, güvencesiz çatışmalı

ortam iç göçün belirleyicileri olarak, etkileri ele alınmalıdır. “Vatandaşlık ve Kimlik Problemleri” ile “Yerinden Edilmiş Kişilerin” geri dönüş eğilimlerinin araştırılarak, elde edilecek sonuçların Birleşmiş Milletlerin ülke içerisinde yerinden edilmeye ilgili ilke önerileri kapsamında değerlendirilmeli, gerekli güveni verecek kamu politikaları uygulanmalı, bir daha yerinden edilme olgusu ile karşılaşmayacakları bir güven ortamı yaratılmalı, topraklarını yeniden işleyebilmeleri sağlanmalıdır.

İç göç konusunda; toplum-Devlet ilişkilerinin geliştirilmesiyle sosyal uyum sağlanması temel amaçtır. İç göç süreçlerinde en kırılgan kesimler olan çocuklar, gençler ve kadınların eğitim ve istihdam süreçlerine daha fazla katılması hedeflenmektedir.

Türkiye bir göçler ülkesi olmasına karşın, iç göçlerin sergilediği tarihsel süreklilik ve mekânsal özellikleri konusunda önemli bir araştırma ve veri eksikliği, yetersizlikleri bulunmaktadır. Göçün toplumsal sorunların üretim ve yeniden üretimiyle kurduğu bağlantılar nedeniyle toplumsal ve ekonomik politikaların başarısı büyük ölçüde anlamlı ve geçerli bir göç politikasının başarısına bağlıdır. Bu eksikler giderilmeden görgül delillerle temellendirilmiş bir iç göç politikası geliştirmek mümkün olmayacaktır.

Göç insanın yer ve toplumla kurduğu ve zamanla kristalize olan ilişkileri örseleyen toplumsal sorunlara, yeni fırsatlara, mağduriyetlere, eşitsizliklere, hak ihlallerine, dışlanmaya, birey düzeyinde travmatik sonuçlara yol açabilen, karmaşık bir süreçtir. Bu nedenle göç, birey ve topluluk üzerindeki etkilerini perdeleyen toplulaştırılmış göç rakamlarının ötesinde birey özelliklerine erişim olanağı sağlayan mikro data türü yüksek çözünürlükte göç veri-

Türkiye bir göçler ülkesi olmasına karşın, iç göçlerin sergilediği tarihsel süreklilik ve mekânsal özellikleri konusunda önemli bir araştırma ve veri eksikliği, yetersizlikleri bulunmaktadır.

lerine gerek vardır. Bu nedenle kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır.”

Görüşlerine yer verilmiştir.

Raporda iç göçle ilgili tespitler yapılmış, araştırma yapılması önerilmiş ve bir sorun olarak iç göçle ilgili bir öneri ve tavsiyede bulunulmuş olup, dolayısıyla kalınma planına da iç göç konusu girmemiştir.

3-Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri başlıklı çalışmanın sonuç bölümünde aşağıdaki değerlendirme yapılmıştır (Prof. Dr. Rüştü Yayar (Gaziosmanpaşa Üniversitesi), Meltem Uçgunoğlu (Gaziosmanpaşa Üniversitesi), Dr. Yusuf Demir (Cumhuriyet Üniversitesi):

Türkiye’de iç göçü engellemek için farklı politika uygulamaları yaparak, göç veren bölgelere yönelik teşvik projeleri artırılmalıdır.

5 Sonuç ve Değerlendirme

En genel tanımıyla göç; ekonomik, siyasi ya da sosyal nedenlerle bireylerin veya toplulukların oturdukları yerleşim yerini bırakıp yerleşmek için başka bir bölge ya da ülkeye gitmeleridir. İç göç hareketinin nedenleri arasında ilk olarak düşünülen ekonomik faktörler olsa da; sosyal, siyasi ve coğrafi nedenlerden dolayı da iç göç olgusu gerçekleşmektedir. Bu göç nedenlerini genel itibarıyla itici ve çekici güçler olarak ifade edebiliriz.

Kırsal alanlarda birçok yönden sahip olunamayan ve hiçbir şekilde olunamayacağı düşünülen “itici” olarak adlandırılan olanaklara, kentsel alanlarda sahip olacakları düşüncesi ile kentin “çekici” ışıklarına kapılan insanlar tarafından göç olgusu gerçekleştirilmektedir. Bireyler özgür iradeleri ile seçim yaparak, kentli olma düşüncesiyle kırsal alanda yaşamaya bir tepki niteliğinde göçü gerçekleştirirler. Böylelikle gerek kırsaldaki işsizlik, sanayileşme ile tarımsal yapıda yaşanan olumsuz değişimler göçün itici faktörlerini oluştururken, kentsel alanlardaki ilerlemeler, kentte yaşamının cazibeli oluşu, olanakların sınırsız olduğu düşüncesi gibi çekici faktörlerin birleşmesiyle yaşanan önemli bir demografik süreç olan iç göç olgusunun ekonomik olduğu kadar sosyal bir değişim olduğunu da kanıtlamaktadır.

Türkiye’de 1920’lerden sonra yaşanan göç hareketleri ekonomik kalkınma, sanayileşme ve modernleşme sonucunda yaşanmıştır. 1950 yılına kadar ekonomik canlanma ile iller arası iç göç hareketleri yoğunlaşmıştır. 1950’li yıllarda hızlanan iç göç, daha çok ülkede kırsal alanlardaki dönüşümün ivme kazanması ile kırsal iticiliği şeklinde açıklanabilir. 1960-1980 döneminde yaşanan göçler ise, kenti çekiciliği şeklinde-

dir. 1980-1990'lı yıllar içinde iç göç olgusu ve süreçleri modernleşme temelindeki toplumsal hareketliğin artması ile yeni bir döneme girmiştir. 1980'li yıllar tarımda meydana gelen olumsuzluklar sonucunda metropol iller göç almışlardır. 1980 sonrası dönem ise nüfusun çoğunluğunun kentlerde yaşadığı bir dönem olmuş ve kırdan kente göç olgusu söz konusu olduğu gibi, kentten kente de göç olgusu yaşanmıştır.

Regresyon analizi sonucunda; kulanılan on bir değişkenden sekizi istenilen önem seviyesinde anlamlı bulunmuştur. Bu değişkenlerden işsizlik oranı hariç diğer değişkenlerin net göç hızını pozitif yönde etkiledikleri tespit edilmiştir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi temel alındığında diğer bölgelerin göç alan bölgeler olduğu söylenebilir.

Nitekim bölgesel dengesizliğin bir sonucu olarak gerçekleşen iç göç olgusunun en önemli nedenlerinden biri olarak sosyo-ekonomik şartlar düşünülecek olursa; Türkiye'de yedi bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında, ilk sırada Marmara ve Ege Bölgeleri yer alırken, son sıraları Güney Doğu ve Doğu Anadolu Bölgeleri oluşturmaktadır. Modelimiz sonucunda da İç Anado-

lu, Doğu Anadolu ve Güney Doğu Anadolu Bölgeleri'nde herhangi bir ilde yaşama olasılığının göç verme olasılığını artırdığı sonucuna varmış bulunmaktayız. Ayrıca 2013-2014 yılları verilerin baktığımızda en fazla göç alan bölgeler İstanbul, Batı Anadolu, Doğu Marmara ve Ege Bölgeleri iken, en fazla göç veren bölgeler Kuzeydoğu Anadolu, Orta-doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleridir. Bu da kırsal alanının iticiliğinin, kentsel alanın çekiciliğinin bir göstergesidir.

Türkiye'de iç göçü engellemek için farklı politika uygulamaları yaparak, göç veren bölgelere yönelik teşvik projeleri artırılmalıdır. Bölgesel dengesizliklerin neden olduğu göç hareketi devam ettiği müddetçe bölgesel gelişme ve gelir farklılıkları artma eğilimi gösterecektir. Sonuç olarak, göç alan bölgelerde yaşanan olumsuzluklar artarken, göç veren bölgelerde kayıplar söz konusu olacaktır.

4- "Türkiye'de İç Göç Ekonomik Ve Ekonomik Olmayan Belirleyiciler" adlı yayınında Can Ozan TUNCER aşağıdaki değerlendirmeleri yapmıştır.

"Göç, insanların içinde yaşadıkları coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden

kopup başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevrenin parçası olmalarını ifade etmektedir (Durugönül, 1996:95). TDK'nın coğrafya terimleri sözlüğünde ise "Çalışmak ve kendine daha iyi yaşama olanakları bulmak umuduyla, insanların oturdukları yeri bırakıp başka yerlere giderek orada kesin ya da geçici olarak yerleşmeleri" şeklinde adlandırılmaktadır.

"Bir ülke içinde yaşayan kişilerin geçimlerini sağlamak, eğitim, sağlık, sosyal statü vb. sosyal, ekonomik ve kültürel nedenlerle bir yerleşim yerinden diğer bir yerleşim yerine hareketleri olarak da tanımlanan iç göç, ülke içinde kırdan-kıra, kırdan-kente, kentten-kente ve kentten-kıra yönlerinde ortaya çıkmaktadır (Erarı, 2001; Pazarloğlu, 2007)."

"Türkiye'de 1965-2000 yılları arasında iller arası göçlerde 1970-1980 döneminde artış, 1975-1985 dönemi bariz bir düşüş gözlenirken; sonrasında 1990-2000 döneminde ise tekrardan iller arası iç göçlerin arttığı dikkat çekmektedir... 1975-1990 döneminde özellikle de iç göçler şehirden şehire gerçekleşmiştir ... iç göçler daha çok farklı iller arasında gerçekleşmekte olup, il sınırları dahilinde köy ve şehir merkezleri arasında göçler daha düşük gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra, sadece 1995-2000 döneminde şehirden şehre göçün yüzdesi azalmıştır."

"Türkiye'de iç göçler kırsal bölgelerden şehirlere doğru gerçekleşmiştir. Türkiye'de küreselleşme sonrasında sanayi odaklı politikaların tercih edilmesi ve çiftçinin desteklenmesi neticesinde özellikle doğu bölgelerinden batı bölgelere göç daha yoğun ve zorunlu olarak gerçekleşmeye başlamıştır."

"... iç göçler görülmüş ve bunun da uzun dönemde görülmesinin nedeni

izlenen makro iktisat politikalarının dengeli kalkınmayı desteklememesidir (Akgür, 1997).”

“... Neticede batı bölgelerinde yer alan şehir merkezleri, iç göçlerin temel hedef yeri haline gelmiştir.”

“1980’lerde tarım ve hayvancılık sektörüne yönelik destek politikalarının değiştirilmesiyle birlikte bölgede yaşayan halkın geçim sağlama yolları tıkanmış ve neticede halkın büyük bölümü fakirlik ve işsizlik nedeniyle batı’ya göç etmeye zorlanmıştır... hem gelir kaynaklarının azalması, hem de yaşam koşullarının daha pahalı hal alması nedeniyle doğuda kırsaldan şehirlere yönelendiği varsayılmaktadır. ... tarım ve hayvancılık sektörüne artan oranlarda teşvik sağlanmaya başlanmasa ise sektördeki yapısal problemler nedeniyle başarılı olamamıştır.”

“... Batının sanayi alanında hızla gelişmesi ve kentleşmenin artmasıyla birlikte vatandaşlara sunulan sağlık ve eğitim hizmetlerinin daha yoğun olması, işgücü olanaklarının daha fazla olması beklenildiği üzere 1960-2000 yılları arasında Doğudan Batıya ve kırsaldan kentlere göçün yoğun olmasına neden olmuştur.”

5- “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi” adlı yayınında Mustafa ŞEN aşğıdaki değerlendirmeyi yapmıştır.

“Günümüzde az da olsa devam eden iç göçlerin önlenmesi ya da olumsuz sonuçlarının azaltılabilmesi için çeşitli politikaların üretilmesi ve uygulanması gerekmektedir. Kırsal iticiliğini ortadan kaldırarak yeterli iş sahaları açmak, eğitim imkânlarını arttırmak, sosyal ve kültürel açıdan gelişim sağlamak, sosyal konut projeleri gibi sosyal politikaların izlenmesi bu yönde etkili olabilecek politikalarla sadece birkaçı olarak göze çarpmaktadır. Kırsal kesim-

Göç alan büyük kentler ve sanayisi gelişmiş kentler büyüyen sorunların altından kalkmaya çalışmaktadır.

lerde nüfus artışının durması hatta yıllık nüfus artış hızının eksilere düşmesi artık iç göçlerin nitelik değiştirerek kırdan kente değil de kentten kente doğru yaşandığının bir göstergesidir. Bu dönemde ise önemli olan işgücünü talep ve arz göre dengeli dağılmasını sağlayacak politikalar üretmektir.”

D. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yukarıda ülkemizdeki iç göç olgusu bu konuda yapılan çalışmalardan alıntılar yapılarak anlatılmaya çalışılmıştır. 2023 yılında yaşadığımız çevreye baktığımızda, göç alan yerler büyümüş ve bu büyümenin getirdiği sorunlarla baş etmeye çalışılmaktadır. Göç veren yerler boşalmış, özellikle kırsal kesim gerilemiş, üretim yapılmayan, zayıf bir ekonomik yapıya sahip yerler haline gelmiştir.

Göç alan büyük kentler ve sanayisi gelişmiş kentler büyüyen sorunların altından kalkmaya çalışmaktadır. Buralarda temiz toprak, temiz su, temiz hava bulmakta zorlanılmakta, altyapı ihtiyaçları, ulaşım, trafik, gürültü, çevre kirliliği, stres, plansız yapılaşma ve buna bağlı otopark, yeşil alan, park vb. sosyal donatı alanlarının yetersizliği, sosyal ve kültürel sorunlar, pahalılık ve sayılabilecek pek çok sorunlarla insanlar karşı karşıyadır.

Bu sorunların çözümü için kamu kaynaklarının harcanması ve bu

harcamaların kısa sürede sona ermeyeceği bilindiğine göre ülke kalkınmasına ayrılacak, yatırım harcamalarına ayrılacak yeterli kaynak bulunamayacaktır. Bu gerçeğe rağmen iç göç devam etmekte, büyük kentler daha da büyümektedir.

Ülkemiz halen kentlerdeki bu nüfusun ihtiyacı olan altyapı ihtiyacını karşılamaya çalışmaktadır. Bu kentlerin hava kirliliği, atık su arıtımı, katı atık bertarafı ve diğer kirlilik sorunlarını tamamen çözen belediyeye henüz yoktur ve kısa sürede de olamayacak gibi görünmektedir.

Marmara denizindeki güncel kirlilik, kentsel seller, afetlerdeki artan zarar ve kayıplar, içme suyu teminindeki sorunlarda artan nüfusun etkisi yok mudur? İç Göç arttıkça süregelen iklim değişikliği büyükşehirlerdeki sorunları artırmayacak mı?

Büyüyen kentlerde ulaşım nedeniyle kaybolan zaman hiç hesaba katılmamaktadır.

İç göç kalkınma/kalkınamama sorunudur. Ayrıca artan nüfus ve bağlı etkileri nedeniyle afet zararlarını arttıracak bir sorundur. Bu sorunları çözmek için ülke kaynakları bu yerlere artarak harcanmaktadır. Bu nedenlerle iç göç önlenmeli ve buna yönelik tüm tedbirleri de almak gerekir. Hatta tersine göç konusu da iç göçle birlikte ele alınmalı ve gerekli planlamalar buna uygun yapılmalıdır.

TÜİK verilerine göre; toplam nüfusun şehir ve kırsal nüfus içindeki oranı, 1927 yılında yüzde 24.22/75.78, 1960 yılında 31.92/68.08, 1980 yılında 43.91/56.09, 2000 yılında 64.90/35.10, 2010 yılında 76.26/23.74, 2018 yılında 92.3/7.7 gibi bir şehir ve kırsal nüfus tablosu ortaya çıkmaktadır. Bu tablo yönetilebilir bir tablo değildir.

6 Şubat ve sonrasındaki depremler büyük kentlerin özellikle İstanbul'un depremselliği tartışmalarını güncel hale getirmiş ve olası bir deprem sonrası ortaya çıkacak hasarın boyutları yetkilileri ve vatandaşlarımızı yeni politikalar üretmeye zorlamıştır. İstanbul'un yeniden yapılandırılması konuşulmaktadır. İşte bu noktada iç göç konusu öne çıkmakta, bu göçün azaltılması/önlenmesi hatta tersine göç konusunun ele alınması gerektiğini ortaya çıkarmaktadır.

Ne yapılmalıdır sorusuna, aşağıdaki şekilde cevap vermek mümkündür. Ve mutlaka yapılacak başkaca işler bulunacaktır.

Yasal Düzenlemeler:

İç göç sorunu önemsenerek, bunun önlenmesi ve kırsal kesimin kalkınması için bir çerçeve yasaya ve buna bağlı olarak diğer yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanında bu politikaları uygulayacak bir örgütsel yapıya da ihtiyaç bulunmaktadır.

Sorunun çözümü aynı zamanda bir bütçe ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. İç Göçün önlenmesine yönelik çalışmalarda merkezi idarenin yanında valilikler (yatırım izleme-özel idareler) ve Belediyeler hem yetki hem de bütçe imkânı olarak güçlendirilmelidir.

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu, 4342 sayılı Mera Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu ile korunması gereken mera, tarım ve orman alanlarının daha iyi korunması sağlanmalı, istisna hükümleri daraltılmalı ve amaç dışı kullanıma izin verilen yerlerle ilgili sıkı denetim yapılarak taahhütlerin yerine getirilmesi sağlanmalı, ÇED Raporu hükümleri tavizsiz bir şekilde uygulanmalıdır.

Genel olarak toprakların korunması birincil hedef haline getirilmelidir.

İç göç sorunu önemsenerek, bunun önlenmesi ve kırsal kesimin kalkınması için bir çerçeve yasaya ve buna bağlı olarak diğer yasal düzenlemelere ihtiyaç bulunmaktadır.

İdari Tedbirler:

İnsanların memleketlerinde ve doğdukları yerlerde daha iyi yaşama koşulları oluşturulmalı ve buralarda yaşama ve üretime katılma isteği geliştirilmelidir.

Kırsal kesimde mezra, kom, mahalle gibi küçük yerler oluşturulmamalı, mevcutlarının da köylerle birleşimleri uzun vadeli planlarla sağlanmalıdır.

Mahalle olan yerler tekrar köy statüsüne kavuşmalıdır. Köy kültürünün önemi göz ardı edilmemelidir.

Anadolu da cazibe merkezi kentler oluşturulmalıdır. Sanayinin yükü gelişmiş bölgelerden belli ölçülerde buralara taşınmalıdır.

Köyler güçlendirilmeli, nüfusu yeterli olan/olabilecek köylerde öğretmen/ebe/tarım elemanı istihdamı sağlanmalıdır.

İlçelere tüzel kişilik verilmesi/verilmemesi konusu yeniden ele alınmalıdır.

Tarım teşkilatı yapısı ve köy ilişkileri yeniden değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Daha önce uygulanan kırsal kalkınma uygulamalarından dersler çıkarılmalıdır.

Ekonomik Tedbirler:

Göç veren yerlere yönelik teşvik paketleri günün ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmelidir. Tarımda genç nüfusun da azaldığı dikkate alınarak çiftçi ailelerin SGK ile ilişkileri sigorta primleri açısından geliştirilmelidir.

Köyde hayvancılık, bitkisel üretim, bu üretime dayalı basit imalat işleri, yerel ürünler geliştirilmeli, verimlilik konusu ayrıca ele alınmalıdır.

Uygun köylerde tarımsal kooperatifler, hatta şirketler kurulmalıdır. Ülkemizde kooperatiflerde yönetim sorunları olduğu gibi çok başarılı kooperatifler de vardır. İzmir'de Tire süt, Bayındır çiçekçilik, Foça, İğdeli ve Gödençe tarımsal kooperatifler gibi. Ürünlerde coğrafi işaret konusuna önem verilmelidir.

Kadın üreticiler desteklenmeli, üretimde ve toplumda kadının yeri ve önemi en iyi şekilde ortaya konulmalıdır.

Bal ormanları, bal meraları oluşturularak geliştirilmeleri sağlanmalıdır. Mera yönetimi konusu yeniden ele alınmalıdır.

Köylerdeki basit gıda üretimi için standartlar belirlenmeli ve bu standartlara uygun ürünler desteklenmelidir. Kurutulmuş meyve-sebze, tarhana çorbası, erişte, turşu, konserve, reçel vb. ürünler üretilip, marka olarak niçin ihraç edilmesin?

Gıda ihtiyacı her geçen gün artmaktadır. Ülkemizin kırsal kesimlerinin üretime etkin bir şekilde katılmasıyla niçin dünya gıda piyasasında güçlü bir şekilde yer almalıyım.

Kırsal bölgelerin sanayi yönünden gelişme politikaları yeniden ele alınmalıdır.

Yeni kurulacak “çağrı merkezlerinin” göç veren yerlerde açılması zorunlu hale getirilmelidir.

Bazı sanayi kuruluşlarının ihtiyaç duyacağı yarı mamul ürünlerin buralarda üretilmesi değerlendirilmelidir.

Eğitim, Sosyal ve Kültürel Tedbirler:

Köylerde halk eğitim merkezleri yeni bir anlayışla ele alınmalıdır. Her konuda eğitimler günün koşullarına uygun bilimsel temellere dayalı eğitim ve pratikleri bu merkezler tarafından verilmelidir. Tarımsal eğitim mutlaka geliştirilmelidir.

Köy okullarının yeniden açılması konusu değerlendirilmeli, belli sayıda öğrenci potansiyeli olan yerlerde köy okulları açılmalıdır.

Kırsal kesimde kültürel, sportif faaliyetlerin daha da geliştirilmesi için yeni tedbirler ele alınmalıdır.

Özelliği olan yerlerde kırsal turizm politikaları geliştirilmelidir.

Çevre, Sağlık ve Diğer Tedbirler:

AB Ortak Tarım Politikaları çerçevesinde projeler hazırlanmalıdır.

Kırsal alt yapıya ayrıca önem verilmelidir.

Kadınların durumları güçlendirilmeli, anne-çocuk sağlığına önem verilmelidir.

Ucuz enerji kaynakları konusu değerlendirilmelidir.

Biyoçeşitlilik korunmalı ve geliştirilmelidir.

Dezavantajlı gruplar konusu ayrıca ele alınmalıdır.

Güncel bir haber:

18.09.2021 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde **“Beton çölüne döndü”**

başlıklı haber dikkatimi çekti. Haberde Prof. Dr. Doğan Kantarcının hazırladığı bir raporda, “Bodrum ilçesinde meydana gelen sıcaklık artışının betonlaşmanın etkisiyle geliştiğini ve ısı adasına dönüştüğünü” belirtmektedir. **İç göç sonucu hızla betonlaşan büyük kentlerin de ısı adasına dönmeyeceğinin garantisi var mıdır?** Bu gidişle büyük kentlerde hayat daha da zorlaşacak, ihtiyaçların giderilmesi ve sorunların çözümü zaman alacak ve ülke kaynaklarını tüketecektir.

Sonuç olarak:

İç göç mutlaka olacaktır. İnsanlar yukarıda anlatılan nedenlerle bir yerden bir yere gidecektir. Bunun tamamen durmasını istemek mümkün ve doğru değildir. Ama **İç göç yönetilebilir seviyede, çıkılan ve varılan yerlerde devasa sorunlar yaratmayacak seviyede olmalıdır.** Diğer ifadeyle iç göçle birlikte ülkenin her yerinde ekonomik ve sosyal yapı büyük değişimlere uğramamalı, kamu kaynakları bu nedenle fazladan harcanıp adeta israf edilmemelidir.

Kentsel seller, deprem ve yaratacağı hasarlar ve olumsuz etkiler, küresel ısınma ve kuraklık sonucu içme suyuna erişimin zorlaşacak olması bile iç göçün önlenmesi ve tersine göç politikalarının oluşturulmasını zorunlu kılmayacak mı?

Bu arada tersine göç konusu da ayrıca değerlendirilmelidir. Büyük kentlerin ve sanayisi gelişmiş yerlerin daha da büyümesine yol açacak politika ve yatırımların yapılmasından vazgeçilmeli, aksine uzun vadede bu yerlerin küçülmesi konusu ele alınmalıdır.

İnsanların buldukları, doğdukları yerlerde, kendi memleketlerinde hayatını devam ettirmesini bir politik hedef olarak ele alıp; buna

uygun tedbirler olarak ve orada yaşayan insanlarda kendi memleketinde kalması halinde mutlu olacağına inanması, yaşamın ve üretimin içinde olarak ülkemizin daha hızlı gelişmesine katkı koyacağı bilincine gelmesiyle sorunların daha çabuk çözüleceği ve ülke kaynaklarının daha optimum ve eşitlikçi dağıtılacağı değerlendirilmektedir.

Bu konuyu ütopyik olarak görenler olabilir veya iç göçün önemli bir sorun olmadığını, mevcut sistemin kuralları içerisinde liberal ekonomi koşullarında geliştiği ve sistemin kendisinin doğru yolu bulacağını belirtilebilir ve buna müdahale etmenin insan haklarına aykırı olabileceğini savunanlar olabilir. Ancak konuyu böyle görenlerin bir daha düşünceleri ve belki daha farklı çözümler üretebileceği değerlendirilmektedir.

Ama her durumda bu konu önümüzdeki süreçte mutlaka ele alınacaktır. Kontrolsüz nüfus hareketlerinin yönetilmesinin mümkün olmayacağı mutlaka anlaşılacaktır. Fakat zamanın aleyhimize geliştiği bilinmelidir. 12.03.2023-İZMİR

KAYNAKÇA

11. Kalkınma Planı (2019-2023), 1 No’lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 5543 sayılı **İskân** Kanunu,
10. Kalkınma Planı için kurulan “Göç Özel 11. ihtisas Komisyonu Raporu”, “Türkiye’de İç Göçün Belirleyicileri” konulu çalışma (SESSION 2C: Kalkınma 11).
- Şen, M. (2011) “Türkiye’de İç Göçlerin Neden ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, Dergipark, Cilt:1, Sayı:40.
- Tuncer, C. O. (2021) **Türkiye’de İç Göç Ekonomik ve Ekonomik Olmayan Belirleyicileri**, Ankara: TIAV Yayınları.